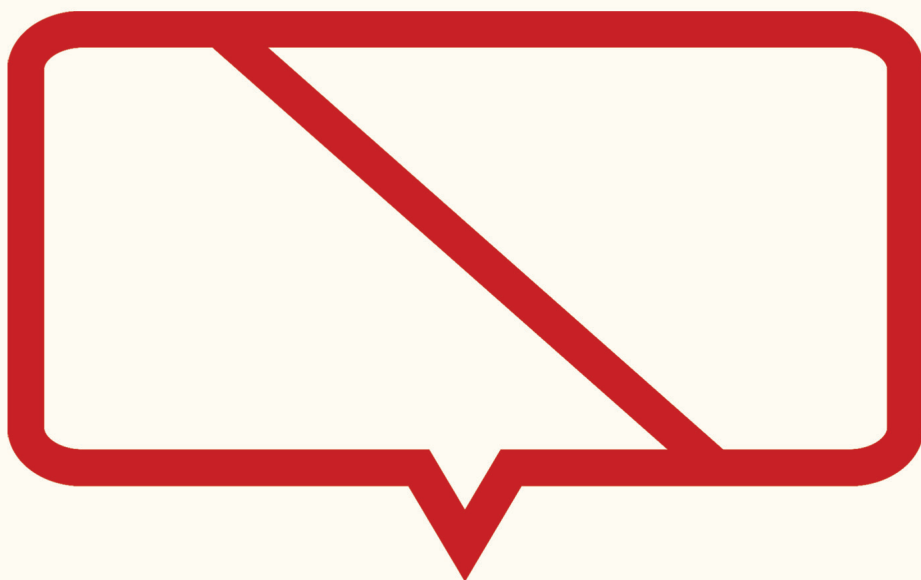

JON SVERDRUP EFJESTAD
OG CAMILLA SELMAN

TAUSHETSPLIKT I FORVALTNINGEN

TAUSHETSPLIKT
I FORVALTNINGEN

Jon Sverdrup Efstad og Camilla Selman

TAUSHETSPLIKT I FORVALTNINGEN

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget 2021

ISBN 978-82-15-03435-5

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med rettighetshaverne er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk. Utnyttelse i strid med lov eller avtale kan medføre erstatningsansvar og inndragning og kan straffes med bøter eller fengsel.

Henvendelser om denne utgivelsen kan rettes til:

Universitetsforlaget AS
Postboks 508 Sentrum
0105 Oslo

www.universitetsforlaget.no

Omslag: Stian Hole

Sats: ottaBOK

Trykk: 07 Media – 07.no

Innbinding: Bokbinderiet Johnsen AS

Boken er satt med: Stempel Garamond 10,5/14

Papir: 90 g Arctic matt 1,0

Forord

Taushetsplikten er en sentral rammebetingelse for mange som jobber i, eller opp mot, forvaltningen. Samtidig skaper bestemmelsene mange vanskelige problemstillinger og særspørsmål. Vi har gjennom årene savnet en oppslagsbok om forvaltningens taushetsplikt. Rettskildebildet i dag er fragmentarisk, med gamle forarbeider, en mengde tolkningsuttalelser, og teori som enten begynner å bli gammel, eller er del av kortere fremstillinger i veiledere eller bøker om alminnelig forvaltningsrett. Det er ofte vanskelig å få oversikt over hva som er gjeldende rett, og å finne de kildene som omtaler vanskelige særspørsmål.

Hensikten med denne boka er å imøtekomme et behov for en oversiktlig, helhetlig og grundig oppslagsbok om taushetsplikten. Vi håper vi har lyktes.

Vi takker seniorrådgiver Maria Bakke hos Sivilombudsmannen for bistand i tilknytning til manusarbeidet.

Oslo, mars 2021

Jon Sverdrup Efstad og Camilla Selman

Innhold

Forord	5
Kapittel 1 Taushetsplikdens opprinnelse, begrunnelse, utvikling og kilder	15
1.1 Oversikt og bokens formål	15
1.2 Innføringen av en generell bestemmelse om taushetsplikt i forvaltningen	16
1.3 Begrunnelsen for forvaltningslovens taushetspliktsregler og mothensyn	20
1.4 Videre utvikling av taushetsplikten – forvaltningslovutvalgets forslag	23
1.5 Kilder	24
1.5.1 Rettspraksis og uttalelser om taushetsplikten	24
1.5.2 Litteratur	25
Kapittel 2 Taushetsplikten, personvernet og menneskerettighetene	26
2.1 Innledning	26
2.2 Retten til privatliv	26
2.3 Personvernregelverket	27
2.4 Ytringsfriheten og retten til å motta informasjon	28
2.5 Taushetspliktsreglene – i skjæringspunktet mellom privatliv og informasjonsfrihet	31
2.5.1 Innledning	31
2.5.2 EMK artikkel 10 og EMDs praksis knyttet til retten til å motta informasjon og forholdet til nasjonale taushetspliktsregler	33
2.5.3 Norsk praksis etter EMK artikkel 10 og forholdet til taushetsplikt etter forvaltningsloven	40

2.5.4	Føring av betydning for forståelsen av taushetspliktsbestemmelsen	42
2.5.5	Oppsummering og konklusjon	47
Kapittel 3 Hvem har taushetsplikt		48
3.1	Innledning	48
3.2	Forvaltningsorgan	49
3.2.1	Generelt	49
3.2.2	Offentlig eide selskaper	53
3.2.3	Stiftelser, fond mv.	59
3.2.4	Private virksomheter med offentlig finansiering eller annen tilknytning til det offentlige	62
3.3	Utfører tjeneste eller arbeid	64
3.4	Parter og vitner som får taushetsbelagte opplysninger fra forvaltningen – § 13 b annet ledd	69
Kapittel 4 Taushetsplikten gjelder bare det man får vite i forbindelse med tjenesten eller arbeidet – § 13 første ledd		72
Kapittel 5 Hva innebærer det å ha taushetsplikt		79
5.1	Innledning	79
5.2	Ikke aktivt spre opplysningene	81
5.3	Ta forholdsregler for å sørge for at ikke andre får tilgang til opplysningene	82
5.4	Ikke bruke selv til annet enn det opplysningene er innhentet for – § 13 (3) annet punktum	87
5.5	Krav til behandlingen av spørsmål om taushetsplikt	88
Kapittel 6 Taushetspliktens varighet og opphør		91
6.1	Innledning	91
6.2	Taushetsplikten består selv om vedkommende har avsluttet tjenesten eller arbeidet	91
6.3	Taushetsplikten faller som regel bort etter 60 år	92
6.4	Særlig om situasjonen når den som har krav på taushet er død ..	94
6.4.1	Innledning	94
6.4.2	Taushetsplikt overfor pårørende	96
6.4.3	Faktisk samtykke fra avdøde eller en verge	96
6.4.4	Hypotetisk samtykke – kan man legge vekt på avdødes antatte vilje?	97

Kapittel 7 Taushetsplikt om personlige forhold – forvaltningsloven

§ 13 første ledd nr. 1	101
7.1 Innledning	101
7.2 Utgangspunkter for vurderingen av hva som er personlige forhold	103
7.3 Særlig om opplysninger knyttet til noens familieliv, følelsesliv, overbevisning, handlinger eller fysiske person mv.	110
7.3.1 Opplysninger om noens helse, kropp, identitet og legning	110
7.3.2 Opplysninger om familie, venner og omgangskrets	111
7.3.3 Opplysninger om holdninger og livssyn	112
7.3.4 Opplysninger om adresse, bolig og hvor personer befinner seg	114
7.3.5 Annen kasuistikk	115
7.4 Særlig om opplysninger om enkeltpersoners økonomiske forhold	116
7.5 Opplysninger om elever, skolegang og eksamensresultater	121
7.5.1 Opplysninger om utdanning og eksamensresultater	121
7.5.2 Opplysninger om elever og deres foresatte	124
7.6 Særlig om opplysninger om arbeid	125
7.7 Særlig om klientforhold til det offentlige og tillatelser fra det offentlige, forvaltningens kilder og andre henvendelser til det offentlige	127
7.7.1 Klientforhold til det offentlige	127
7.7.2 Det offentliges kilder – vern for kilder og varslere	128
7.7.3 Andre henvendelser til det offentlige	131
7.8 Opplysninger om offentlig ansatte og andre yrkesgrupper det er knyttet særlig tillit til	133
7.8.1 Den offentlig ansattes utførelse av tjenesten	133
7.8.2 Særlig om den offentlig ansattes arbeidsavtale og ansettelsesforhold	137
7.8.3 Personalsaker i det offentlige	138
7.8.4 Hvem er de offentlig ansatte?	142
7.8.5 Andre grupper det knytter seg særlig tillit til	143
7.9 Særlig om straffbare handlinger og andre lovbrudd	147
7.9.1 Innledning	147
7.9.2 Lovbrudd begått av privatpersoner	148
7.9.3 Lovbrudd begått i nærings- eller forretningsforhold	150
7.9.4 Opplysninger om bakgrunnen for overtredelsen	151

7.9.5	Opplysninger om at man har vært offer for en straffbar handling	151
7.9.6	Nærmere om saker på mistankestadiet og adgangen til å gi informasjon om forvaltningens egne anmeldelser ...	152

Kapittel 8 Taushetsplikt om næringsopplysninger

– forvaltningsloven § 13 første ledd nr. 2		160
8.1	Innledning	160
8.2	Næringsopplysninger – «tekniske innretninger og fremgangsmåter samt drifts- eller forretningsforhold»	166
8.3	Hemmelighold må ha konkurransemessig betydning for den opplysningene angår	172
8.4	Unntak for mindre sensitive næringsopplysninger og lite aktverdig behov for hemmelighold	178
8.5	Særlig om anbuds- og kontraktsdokumenter	179

Kapittel 9 Opplysningsplikt og andre regler om taushetsplikt

9.1	Opplysningsplikt og bestemmelsen i forvaltningsloven § 13 f annet ledd	187
9.2	Forholdet til andre taushetspliktsregler	189
9.2.1	Generelt	189
9.2.2	Domstolene, politiet og påtalemyndigheten	190
9.2.3	Helsepersonell og andre grupper med tilsvarende taushetsplikt	191
9.2.4	Andre grupper med profesjonsbasert taushetsplikt	192
9.2.5	Taushetsplikter gitt av hensyn til allmenne eller offentlige interesser	193
9.3	Taushetsplikten og Stortingets innsynsrett	194
9.4	Taushetsplikten og folkevalgtes innsynsrett etter kommuneloven	195
9.5	Taushetsplikten og behandlingen hos ulike ombud	196
9.6	Taushetsplikten og allmennhetens rett til innsyn	196
9.7	Regler om avvergingsplikt og hjelpeplikt	197

Kapittel 10 Begrensninger i taushetsplikten når det ikke er behov

for beskyttelse – forvaltningsloven § 13 a		200
10.1	Innledning	200
10.2	Opplysningene kan gjøres kjent for dem de direkte gjelder	202
10.3	Samtykke	204
10.3.1	Generelt	204

10.3.2	Innhenting av samtykke	205
10.3.3	Samtykket angir rammene for hva opplysningene kan brukes til	208
10.3.4	Særlig om samtykke for opplysninger om mindreårige ..	210
10.4	Behovet for beskyttelse må anses ivaretatt ved anonymisering – koblingsfare	219
10.5	Opplysninger kan brukes når ingen berettiget interesse tilsier at de holdes hemmelig	224
10.5.1	Utgangspunkter for vurderingen	224
10.5.2	Lite følsomme opplysninger	225
10.5.3	Allment kjente og tilgjengelige opplysninger	226
10.5.4	Bestemmelsen kan gi grunnlag for å gi avgrensede grupper opplysninger, mens taushetsplikten oppretholdes overfor andre	229
10.5.5	Tilfeller der den som har krav på beskyttelse, selv går ut med opplysningene, og forvaltningens adgang til å ta til motmæle mot uriktige opplysninger	231
10.5.6	Særlig om opplysninger fra straffesaker og rettsavgjørelser	234
10.5.7	Annen kasuistikk der ingen berettiget interesse tilsier hemmelighold	235
10.6	Opplysninger om benådninger	236

Kapittel 11 Begrensninger i taushetsplikten ut fra private og offentlige interesser – forvaltningsloven § 13 b	238
11.1 Innledning	238
11.2 Opplysningene gjøres kjent for sakens parter – § 13 b første ledd nr. 1	241
11.2.1 Innledning	241
11.2.2 Unntaket gjelder «parter»	242
11.2.3 Unntaket gjelder også partenes «representanter»	243
11.2.4 Unntaket gjelder «opplysningene i en sak»	245
11.2.5 Særlige problemstillinger	248
11.3 Opplysningene benyttes for å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for – § 13 b første ledd nr. 2	250
11.3.1 Innledning	250
11.3.2 Hvem som kan motta opplysningene	251
11.3.3 Opplysningene brukes for å oppnå det formål de er gitt eller innhentet for	257
11.3.4 Unntaket gjelder på alle stadier av saken	263

11.3.5	Særlig om gi opplysninger for å få opplysninger	263
11.3.6	Krav om nødvendighet	265
11.4	Tilgjengelighet for andre tjenestemenn innen organet eller etaten – § 13 b første ledd nr. 3	266
11.4.1	Innledning	266
11.4.2	Hva er ett organ eller én etat?	268
11.4.3	Tilgjengelig for «tjenestemenn» innen organet eller etaten	274
11.4.4	Om hva som er nødvendig for en hensiktsmessig arbeids- og arkivordning	275
11.5	Opplysningene benyttes til statistikk, utredning eller kontroll – § 13 b første ledd nr. 4	280
11.5.1	Innledning	280
11.5.2	Statistikk, utredning og planlegging	281
11.5.3	Revisjon eller annen form for kontroll	283
11.6	Opplysningene gis til andre forvaltningsorganer – § 13 b første ledd nr. 5	290
11.6.1	Innledning	290
11.6.2	Opplysningene gjelder en persons forbindelse med organet eller avgjørelser som er truffet	293
11.6.3	Det er nødvendig å gi opplysningene for å fremme avgiverorganets oppgaver	295
11.7	Opplysninger om lovbrudd til påtalemyndigheten eller annet kontrollorgan – § 13 b første ledd nr. 6	305
11.7.1	Innledning	305
11.7.2	Påtalemyndigheten eller annet kontrollorgan	306
11.7.3	Anmeldelse eller opplysninger om lovbrudd	308
11.7.4	Forfølgning av lovbruddet må være ønskelig av allmenne hensyn eller ha naturlig sammenheng med avgiverorganets oppgaver	311
11.8	Opplysninger til oppgaveregisteret – § 13 b første ledd nr. 7	312
11.9	Opplysninger til forvaltningsorgan i annen EØS-stat som forutsatt i tjenesteloven – § 13 b første ledd nr. 8	313
11.10	Nødrett	314
Kapittel 12 Opplysninger til bruk for forskning og forskeres taushetsplikt		
12.1	Innledning	317
12.2	Forskerinnsyn i taushetsbelagte dokumenter	318
12.2.1	Bestemmelsens ordlyd	318

12.2.2	Bakgrunn for bestemmelsene	318
12.2.3	Hvem skal behandle en begjæring om forskerinnsyn?	319
12.2.4	Rådet for taushetsplikt og forskning	321
12.2.5	Akademiske forskeres rett til innsyn etter EMK artikkel 10	323
12.2.6	Kort om forholdet til personvernforordningen	323
12.2.7	Hva anses som forskning i bestemmelsens forstand?	324
12.2.8	Saksbehandlingsreglene knyttet til avgjørelse om forskerinnsyn	325
12.2.9	Innholdet i vurderingen av om det skal gis forskerinnsyn	326
12.3	Forskeres taushetsplikt	331
12.3.1	Generelt om bestemmelsen	331
12.3.2	Opplysninger fra forvaltningsorganer	334
12.3.3	Opplysninger mottatt fra private under taushetsløfte	335
12.3.4	Opplysninger om personer som står i et avhengighetsforhold til den instans som har formidlet deres kontakt med forskeren	337
12.3.5	Bruk av opplysningene og relevante begrensninger i forskerens taushetsplikt	338
12.3.6	Informasjon til forskeren om taushetsplikten og straffetrusselen	343
Kapittel 13 Sanksjoner ved brudd på taushetsplikten		345
13.1	Innledning	345
13.2	Når er taushetsplikten brutt?	345
13.3	Arbeidsrettslige konsekvenser av brudd på taushetsplikten	346
13.4	Strafferettslige konsekvenser av brudd på taushetsplikten	347
13.4.1	Generelt om straffebestemmelsen	347
13.4.2	Særlig om aktsomhetsnormen	349
13.4.3	Er det rom for straffriende uvitenhet ved brudd på taushetsplikten?	351
13.4.4	Medvirkning til brudd på taushetsplikt	353
13.4.5	Straffen for overtredelse av reglene om taushetsplikt	354
Kapittel 14 Rettslig behandling av opplysninger som er omfattet av forvaltningsmessig taushetsplikt		360
14.1	Innledning	360
14.2	Føring av beviset må «krenke» lovbestemt taushetsplikt for å omfattes av bevisforbudet	361

14.2.1	Innledning	361
14.2.2	Opplysningene må være taushetsbelagte	361
14.2.3	Forholdet til andre bevisforbud	365
14.3	Departementets vurdering av om det skal gis samtykke til at taushetsbelagt bevis føres	366
14.3.1	Hvem kan be om samtykke?	366
14.3.2	Hvilken instans skal vurdere om det skal gis samtykke?	366
14.3.3	Momentene i departementets vurdering	368
14.3.4	Departementets redegjørelse for sitt standpunkt	370
14.4	Rettens vurdering av om det taushetsbelagte beviset skal føres ..	370
14.4.1	Innledning	370
14.4.2	Momentene i rettens vurdering av om beviset skal føres	371
14.4.3	Retten kan kreve beviset forelagt for dommerens vurdering	373
14.4.4	Behandlingen av taushetsbelagte opplysninger i retten – taushetsplikt og lukkede dører	374
14.4.5	Betydningen av at det aktuelle beviset ikke fremlegges ..	375
14.4.6	Overprøving av rettens vurdering	376
	Litteratur	377
	Lover og forskrifter	380
	Internasjonalt regelverk	393
	Norske rettsavgjørelser	394
	Uttalelser	397
	Den europeiske menneskerettsdomstol (EMD)	403
	Stikkord	405

Kapittel 1

Taushetspliktens opprinnelse, begrunnelse, utvikling og kilder

1.1 Oversikt og bokens formål

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967 (forvaltningsloven) § 13 fastsetter den generelle taushetspliktregelen for forvaltningen. Bestemmelsen fastsetter taushetsplikt for beskyttelse av parts- og klientinteresser. Nærmere bestemt oppstiller bestemmelsen taushetsplikt for personlige forhold og næringsopplysninger. Plikten påligger «enhver som utfører tjeneste eller arbeid for et forvaltningsorgan». Nærmere regler om taushetsplikten og begrensningene i denne finnes i forvaltningsloven §§ 13 til 13 f. Reglene søker å finne en balanse mellom de private og offentlige interesser som tilsier hemmelighold, og de interesser som tilsier åpenhet og informasjonsdeling. Taushetsplikten skal beskytte forvaltningens brukere mot at sensitive opplysninger kommer på avveier. På denne måten bidrar taushetsplikten til å sikre befolkningens tillit til forvaltningen.

Taushetsplikten gjelder ikke alle personopplysninger og næringsopplysninger. Bestemmelsene er utformet med unntak og begrensninger som er ment å ivareta behovet for åpenhet og demokratisk kontroll med forvaltningen. Det er i det hele tatt et interessant trekk ved rettsutviklingen de siste tiårene at både hensynet til åpenhet og demokratisk kontroll på den ene side og personvern på den andre side står sterkt og fremheves som viktige grunnprinsipper i samfunnet generelt og kanskje for forvaltningen spesielt. Begge disse hensynene har i de senere år blitt styrket gjennom nasjonale og internasjonale regler, herunder bestemmelser i Grunnloven, offentlighetsloven av 2006, personvernforordningen og Tromsø-konvensjonen om rett til innsyn. Det er krevende å utforme regler som ivaretar og balanserer alle de relevante hensynene. Det kan også være krevende å komme frem til et riktig tolkningsresultat med skjønnsmessige regler og grunnleggende hensyn som ofte trekker i hver sin retning. Det blir ikke enklere av at overtredelse av taushetsplikten er straffbar. Å røpe sensitiv informasjon kan være ødeleggende for dem som har rett på beskyttelse. Samtidig kan urett-

messig hemmelighold gi grobunn for mistanker om udemokratiske holdninger og misligheter i forvaltningen og foranledige flengende kritikk i pressen.

Målet med denne boken er å gi et nyttig bidrag til tolkningen av regler som det kan være ganske komplisert å forholde seg til. Vi skal forsøke å gi en grundig og oversiktlig fremstilling av de mest sentrale taushetspliktsreglene som gjelder for forvaltningen. Blant temaene vi skal behandle, er hvem taushetsplikten gjelder for, når taushetsplikten inntreffer og hva det innebærer å ha taushetsplikt. Innholdet av taushetsplikten for personlige forhold og næringsopplysninger blir viet stor plass. Vi redegjør for når taushetsplikten faller bort. De ulike unntakene fra taushetsplikten blir grundig behandlet – herunder tilfellene der det ikke er behov for beskyttelse, tilfeller der opplysninger kan deles med andre organer og med forskere, og der forvaltningen har opplysningsplikt som går foran taushetsplikten. Vi ønsker at denne boken skal gi en mest mulig helhetlig fremstilling, og derfor har vi redegjort grundig for hvordan reglene om taushetsplikt behandles i rettsprosesser, og også straffetruuselen ved brudd på taushetsplikten.

Bokens tittel er «Taushetsplikt i forvaltningen». Vårt hovedtema er taushetsplikten fastsatt i forvaltningsloven §§ 13 flg., men vi er i noen grad innom sektorspesifikke taushetsplikter og forholdet til dem i kapittel 9. Tittelen er også valgt for å holde døren åpen for en eventuell senere utvidelse til andre sentrale taushetspliktsregler.

Vi har forsøkt å underbygge fremstillingen med mange ulike kilder og eksempler fra praksis. Der vi kommer med egne meninger, forsøker vi å være tydelige på det. Boken er skrevet av praktikere, og vi har derfor tatt med de temaer vi mener er av størst praktisk interesse. Noen temaer som i hovedsak er av akademisk interesse, har vi enten behandlet kort eller latt ligge.

1.2 Innføringen av en generell bestemmelse om taushetsplikt i forvaltningen

1. Taushetspliktens historiske opphav og forvaltningsreformene på 1900-tallet. 2. Innføringen av en allmenn rett til innsyn og behovet for regler om taushetsplikt. 3. Utvalgsarbeidet 1964–1971 om taushetsplikt i skole- og sosialforvaltningen. 4. Justisdepartementets arbeid med generelle bestemmelser om taushetsplikt i forvaltningen og innføring av bestemmelser om taushetsplikt. 5. Senere endringer i bestemmelsene.

1. Taushetsplikt kan defineres som en plikt til å hemmeligholde bestemte opplysninger man har fått, særlig opplysninger man har fått gjennom sin stilling eller sitt arbeid.¹

¹ Det Norske Akademi's ordbok, hentet 18. mai 2019.

Den eldste kjente taushetsplikten er legenes taushetsplikt. Legene leder sin taushetsplikt tilbake til Hippokrates, en gresk lege som levde cirka år 460–370 før vår tidsregning. Den hippokratiske ed tilskrives ham. Denne eden inneholder blant annet regler om hvordan legen skal behandle informasjon som tilkommer legen under behandlingen:

Det jeg måtte se eller høre under behandlingen eller også utenfor behandlingen ute blant folk, som ikke bør bringes videre, skal jeg tie om og regne som hellige hemmeligheter. Hvis jeg overholder denne eden og ikke bryter den, la meg bli æret for min livsførsel og min kunst av alle mennesker for alltid. Men hvis jeg bryter eden og sverger falskt, la det motsatte av dette skje.²

Prestenes taushetsplikt er en annen taushetsplikt med historiske røtter. Deres taushetsplikt knytter seg historisk sett til skriftemålets hemmelighet (*Sigilium confessionis*). Dersom presten brøt taushetsplikten, skulle han bli avsatt og gjøre bot i kloster. Den første kjente nedtegnelsen av prinsippet finnes i *Decretum Gratiani*, en kirkelig lovsamling nedtegnet i Bologna cirka år 1142 av den italienske teologen Gratian. Denne lovsamlingen ble senere inkorporert i samlingen av bestemmelser omtalt som *Corpus juris canonici*, samlet av pave Gregor 13 i 1582. Denne romersk-katolske lovsamlingen var gjeldende rett frem til reformer iverksatt av pave Benedict 14 i 1917.³

Den eldste norske lovgivning om taushetsplikt er antakelig fra 1672, og den gjaldt apotekere fordi foreskrevne medikamenter ofte røpet pasientens sykdom.⁴ Christan IVs Forordning om Medicis og Apothekere av 4. desember 1672 punkt 24 bestemte følgende:

Oc efftersom adskillige Siugdømmer forekommer / som Patienterne ey gerne vilde haffve aabenbarede / oc dog aff Recepterne vel kand kiendis oc agtis / da skulle Apoteckerne sambt deris Svenne oc Tiennerne saadant holde forborgen / oc ey det udsige eller aabenbare / med mindre nogen merckelig Fare var at befrycte / om det bleff fortiet.⁵

En alminnelig taushetsplikt for forvaltningen er atskillig nyere. Drivkraften bak denne var omfattende reformer innen forvaltningsretten på midten av 1900-tallet. Initiativet til forvaltningsreformene kom fra Johs. Andenæs, som i

2 Store norske leksikon, https://sml.snl.no/hippokratiske_ed, hentet 4. desember 2020.

3 Store norske leksikon, https://snl.no/Decretum_Gratiani og https://snl.no/Corpus_juris_canonici, begge hentet 4. desember 2020.

4 Se Benneche, *Taushet – vern eller maktmiddel?* (1979) s. 10.

5 https://farmasihistorie.com/w/index.php?title=Forordning_om_Medicis_og_Apothekere_av_4._desember_1672, hentet 4. desember 2020.

1947 reiste spørsmålet om forvaltningens saksbehandling.⁶ Dette ledet til flere offentlige drøftelser av behovet for mer betryggende regler for forvaltningens avgjørelser. Forvaltningskomiteen ble oppnevnt av regjeringen i 1951 og avga sin innstilling i 1958.⁷ Forvaltningskomiteens innstilling ble fulgt opp i tre etapper. Først ved opprettelse av sivilombudsmannsordningen i 1962. Deretter ved forvaltningsloven av 1967, som trådte i kraft i 1969. Som tredje etappe ble offentlighetsloven vedtatt i 1970.

2. Lov 19. juni 1970 nr. 69 om offentlighet i forvaltningen (heretter omtalt som offentlighetsloven 1970) trådte i kraft 1. juli 1971.⁸ Før dette hadde ikke allmennheten noen lovfestet rett til innsyn i saksdokumentene i forvaltningen.⁹ Situasjonen kunne oppsummeres slik: Enkelte lover eller forskrifter fastsatte en større eller mindre grad av offentlighet, mens det for øvrig i vid utstrekning var overlatt til forvaltningen å avgjøre hvilke dokumenter eller opplysninger som pressen eller offentligheten skulle gjøres kjent med.¹⁰ Så lenge forvaltningen selv avgjorde hva som skulle vises pressen og partene, og i atskillig utstrekning praktiserte et generelt ulovfestet taushetspliktprinsipp, hadde spørsmål om lovbestemt taushetsplikt begrenset betydning.¹¹ Det ulovfestede prinsippet om taushetsplikt om privatpersoners forhold var nokså løst og ble ikke ansett å være mer enn en intern saksbehandlingsregel.¹²

Ved siden av det ulovfestede prinsippet om forvaltningens taushetsplikt fastsatte straffeloven 1902 § 121 straff for den «offentlig Tjenestemand» som «Aabenbarer [...] uden skjellig Grund, hvad der i Tjenestens Medfør er blevet ham betroet eller ved Lov eller anden gyldig Bestemmelse er betegnet som Tjenestehemmelighed». Ved siden av lovbestemte taushetsplikter ble bestemmelsen forstått til å gjelde «alt hvad tjenestemannen av overordnet er meddelt som tjenestehemmelighet under uttrykkelig pålagt taushetsplikt eller under stilltiende gjensidig forstått forutsetning derom». Tjenestemannen hadde «skjellig» grunn til videreformidling dersom han hadde opplysningsplikt, eller når slik videreformidling var forsvarlig.¹³ Taushetsplikten ville dermed oppstå først dersom en overordnet hadde bestemt det, og deling av slik informasjon kunne skje så lenge det var forsvarlig.

6 Se Andenæs' foredrag inntatt i Rt. 1947 s. 193.

7 NUT 1958:2 og 3.

8 Se Frihagen, *Offentlighetsloven* bind I (3. utg. 1994) s. 21 flg. og Brandt mfl., *Offentleglova* (2018) s. 26 om historikken.

9 Jf. Ot.prp. nr. 102 (2004–2005) pkt. 2.1.

10 Jf. Innst. O. XIV (1969–1970) s. 1.

11 Ot.prp. nr. 3 (1976–1977) s. 129.

12 Ot.prp. nr. 3 (1976–1977) vedlegg 2 pkt. 2.1.

13 Kjerschow, *Straffeloven med kommentarer*, (Oslo) 1930 s. 348–349.

Med innføringen av offentlighetsloven 1970 ble det tidligere utgangspunktet snudd. Der forvaltningen tidligere kunne avgjøre selv hva som ble utlevert eller ikke, hadde nå enhver rett til innsyn i forvaltningens saksdokumenter, med mindre det forelå hjemmel for å nekte innsyn. En slik hjemmel var offentlighetsloven 1970 § 5 tredje ledd som fastsatte at dokumenter undergitt taushetsplikt «i lov eller i medhold av lov» var unntatt offentlighet. I tillegg var det unntakshjemler i § 6 nr. 3 for personlige forhold «av enhver art» og i § 6 nr. 4 om forretningshemmeligheter.

Det fantes likevel ingen generell bestemmelse om taushetsplikt i den nye forvaltningsloven. Bestemmelsene om taushetsplikt var spredt i en rekke lover om forvaltningsorganer og deres virksomhet. Bestemmelsene etterlot mange uløste spørsmål. Det var i tillegg forskjeller i utformingen av de enkelte bestemmelsene uten at dette syntes reelt begrunnet.¹⁴

3. Parallelt med arbeidet med ny offentlighetslov på 1960-tallet pågikk det et arbeid knyttet til taushetsplikt i nærmere bestemte deler av forvaltningen. I august 1964 hadde Sosialdepartementet oppnevnt et utvalg for å utrede spørsmålet om taushetsplikt og opplysningsplikt i den sosiale forvaltning og i skoleforvaltningen. Utvalget leverte «Innstilling om taushetsplikt og opplysningsplikt i den sosiale forvaltning og skoleforvaltningen» i november 1971. På side 15 i utredningen tok utvalget opp generelle spørsmål ved utforming av bestemmelser om taushetsplikt og opplysningsplikt. Utvalget pekte på at problemene i stor utstrekning var av generell karakter, og at det derfor kunne være grunn til å søke en løsning i forvaltningsloven eller annen generell lov. På grunn av begrensninger i utvalgets mandat foreslo utvalget mønsterbestemmelser om taushetsplikt og opplysningsplikt som med enkelte mindre variasjoner ble foreslått brukt i 20 lover innenfor skole- og sosialforvaltning.

4. På grunnlag av utredningen fant Justisdepartementet at spørsmålet om taushetsplikt, og i hvert fall visse sider av spørsmålet om opplysningsplikt, burde utredes med sikte på å finne regler eller prinsipper for forvaltningen i sin helhet. Utredningen ble overlatt til en gruppe tjenestemenn i Justisdepartementet: konsulentene Inge Lorange Backer, Dagfinn Clemetsen, Christian Hambro, Ola Rygg og Ingse Stabel samt byråsjefene Kirsti Coward og Jan Skåre. Gruppen tok utgangspunkt i nevnte utvalgsutredning og de uttalelser som Sosialdepartementet hadde innhentet om utredningen. Arbeidsgruppen leverte notatet «Taushetsplikt i den offentlige forvaltning mv.» i september 1973.¹⁵ På bakgrunn av arbeidet med generelle regler om taushetsplikt ble det

14 Ot.prp. nr. 3 (1976–1977) s. 129.

15 Notatet er inntatt som vedlegg 2 til Ot.prp. nr. 3 (1976–1977).

i samråd mellom Sosialdepartementet og Justisdepartementet bestemt at det ikke skulle fremmes proposisjon på grunnlag av utvalgsutredningen om særlige taushetspliktsbestemmelser i skole- og sosiallovgivningen.¹⁶

Arbeidet til utvalget og arbeidsgruppen ble fulgt opp av justisdepartementet gjennom Ot.prp. nr. 3 (1976–1977) som også inneholdt andre regeljusteringer som følge av erfaring med forvaltningsloven. Bestemmelsene som ble foreslått i proposisjonen, representerte et forsøk på å finne generelle normer for hva som skal være undergitt taushetsplikt, og for de begrensninger som generelt må gjelde hvor taushetsplikt er utgangspunktet. Disse normene bygget på en avveining mellom de offentlige og private interesser som er knyttet til de opplysningene forvaltningen sitter inne med.¹⁷

Proposisjonen ble behandlet av justiskomiteen som sa seg enig i behovet for generelle taushetspliktsbestemmelser. Departementets forslag ble vedtatt med mindre endringer.¹⁸ Taushetspliktsbestemmelsene ble tilføyd ved lov 27. mai 1977 nr. 40.

5. Forvaltningsloven § 13 første og andre ledd ble noe endret ved en lovendring i 1982.¹⁹ Bakgrunnen for endringen var hovedsakelig at det var noe videre adgang til å unnta næringsopplysninger etter offentlighetsloven 1970 enn taushetsplikten for tilsvarende opplysninger. Samtidig var det flere som tok til orde for at taushetsplikten for næringsopplysninger var for snever. Løsningen ble at forvaltningsloven ble endret slik at den dekket de forhold som var regulert i offentlighetsloven 1970 § 6 nr. 4.

Bestemmelsen i § 13 har ikke blitt endret siden, men flere av de øvrige bestemmelsene om taushetsplikt i forvaltningsloven er noe endret. Disse endringene vil bli omtalt i den tematiske fremstillingen der det er relevant. Det samme gjelder endringene som er foreslått av forvaltningslovutvalget i NOU 2019: 5 Ny forvaltningslov og av Justisdepartementet i oppfølgingen av utvalgets forslag.

1.3 Begrunnelsen for forvaltningslovens taushetspliktsregler og mothensyn

1. Innledning og utgangspunkt. 2. Reglene verner ikke det offentlige. 3. Nærmere om vernet for personopplysninger. 4. Nærmere om vernet for forretningshemmeligheter. 5. Fremveksten av behandling av store datamengder og koblingsfare. 6. Fremveksten av sterkere personvernregler. 7. Betenkeligheter med vidtrekkende taushetspliktsregler.

16 Ot.prp. nr. 3 (1976–1977) pkt. 3.1.1.

17 Ot.prp. nr. 3 (1976–1977) pkt. 1.

18 Innst. O. nr. 50 (1976–1977).

19 Ot.prp. nr. 4 (1981–1982).

BOKEN GIR EN GRUNDIG og oversiktlig innføring i reglene om forvaltningens taushetsplikt for personlige forhold og næringsopplysninger, med dypdykk i de mange vanskelige problemstillingene som taushetsplikten reiser. Taushetsplikten utvikler seg i takt med samfunnet for øvrig. Retten til privatliv, personvern, hensyn, ytringsfrihet og innsynsretten utgjør et viktig bakteppe for forståelsen av forvaltningens taushetsplikt. Blant temaene som behandles, er hva det vil si å ha taushetsplikt, unntakene fra plikten, mulighetene til å dele taushetsbelagte opplysninger, særreglene for forskere, taushetspliktens anvendelse i rettstvister og konsekvensene av brudd på taushetsplikten. Boken har utførlige henvisninger til uttalelser fra lovavdelingen, Sivilombudsmannen, rettspraksis og juridisk litteratur.

Boken vil være til nytte for alle som jobber med taushetsplikt, enten det er saksbehandlere, parter, advokater, dommere, journalister eller andre.

JON SVERDRUP EFJESTAD er konstituert tingrettsdommer i Oslo og jobber til vanlig som advokat hos Kommuneadvokaten i Oslo. Han har tidligere erfaring fra Sivilombudsmannen og som dommerfullmektig, militærjurist og forsvarer. Han har i flere år jobbet med spørsmål om taushetsplikt, offentlighet og innsyn.

CAMILLA SELMAN er kommuneadvokat i Oslo. Hun har jobbet med spørsmål om taushetsplikt, offentlighet og innsyn i en årrekke, blant annet som kommuneadvokat i Bærum, partner i Advokatfirmaet Hjort og som advokat hos Kommuneadvokaten i Oslo.

ISBN 978-82-15-03435-5

9 788215 034355

STILNIVÅ AV SVISNO

UNIVERSITETSFORLAGET.NO